

May Sarton (Uit M. Sarton, I Knew a Phoenix, 1995)

De Sartons en België

*Denise De Weerd, historica, erehoofdconservator
Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel*

In 1999 wordt in Wondelgem (bij Gent) een straat genoemd naar de schrijfster May Sarton. Zij was de dochter van de bekende wetenschapshistoricus en vrijdenker George Sarton en van de ontwerpster Mabel Elwes. Het verhaal van George, Mabel en May

Romantische idealisten

"Wondelgem... the word is full of radiance for me, because of the tone in my mother's voice whenever she spoke its name"

May Sarton, *A World of Light*, p. 59

Zo zag de Belgisch-Amerikaanse auteur en dichteres May Sarton haar geboortehuis in Wondelgem bij Gent. Het huis had twee witgeschilderde verdiepingen onder een rood pannendak en openslaande luikjes aan de vensters. De glazen voordeur werd beschermd door een luifel die was omgeven met een latwerk vol rozen en druivenranken waardoor de indruk van een Engelse cottage werd gewekt.

Dit was het huis waar de jonge geleerde George Sarton met zijn Engelse vrouw Eleanor Mabel Elwes introk en waar hij de grondvesten legde van zijn internationale reputatie als wetenschapshistoricus. George Sarton (1884-1956) was afkomstig uit Gent, waar hij als enig kind moederloos opgroeide in het sombere en stille

vaderhuis. Zijn vader was vanuit Poperinge naar Gent komen wonen om er de functie van directeur en hoofdingenieur bij de Belgische spoorwegen uit te oefenen. George was pas zes maanden oud toen zijn moeder stierf en hij werd grotendeels opgevoed door dienstpersoneel.

De West-Vlaamse familie Sarton had zowel katholieke als vrijzinnige trekjes: een tante van George was kloosteroverste waar vader Sarton lid was van een vrijmetselaarsloge. Vader Sartons milieu mag gesitueerd worden in de goede liberale burgerij. George Sarton was een verstandig kind, een vroegrijpe geest die, nog geen tien jaar oud, besloot dat godsdienst niets voor hem was⁽¹⁾.

De tiener George liep school op het Gentse jongensatheneum en was gedurende vier jaar op pensioonaat in het Atheneum van Chimay. Hij ontpopte zich al vroeg als een verwoed dagboekschrijver. In de prille jaren van 1900 liet hij bij een privéuitgever een honderdtal exemplaren drukken van zijn eerste diepe gedachten, *Songerie N° VI. Notamment sur le Bonheur et la*

Gloire. Volgens zijn dochter May hebben de nummers I tot VI nooit bestaan⁽²⁾; ze situeert dit feit rond 1903.

Wellicht had de jonge student reeds eerder teksten opgestuurd naar de socialistenleider Edward Anseele, welke hem zeer bevallen waren: *"J'ai lu avec plaisir ce passage: que c'est la question la plus importante de toutes" [...]* *"C'est bien cela et vous avez une idée très nette et très claire des réformes nécessaires"*⁽³⁾.

Sarton had zich in 1902 laten inschrijven aan de Gentse universiteit bij de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. Die studie beviel hem niet. Hij liet de universiteit voor wat ze was, begon aan zelfstudie en bracht zijn dagen door met lezen, schrijven, lanterfantanten door Gent en in koffiehuisen mediteren over de verdere richting die hij aan zijn leven wilde geven. Hij maakte duidelijk een adolescentiecrisis door: *"After two years of anxiety and uneasiness, I have returned to socialism. I shall do all I can for the socialist cause, because I believe that opinions that do not translate themselves into action are dead, useless opinions. I do not believe that the socialist state is the ideal; it appears to me as simply a step towards anarchism, for wich men are far from ready today. Socialism will lead them there, by making men good, generous and just"*⁽⁴⁾.

Ondertussen had hij gekozen voor een wetenschappelijke carrière. Hij liet zich in 1904 inschrijven bij de faculteit der Wetenschappen, waar hij koos voor de wis- en natuurkundige richting met een bijzondere belangstelling voor kristallografie. De eenzame jongeman zocht er contact met het studentenmilieu, waar hij enkele vrienden voor het leven zou maken. Hij kwam vanzelf terecht bij het vrijzinnig studentengenootschap 't Zal wel gaan. Hij trok met de groep op studiereis naar Leiden, maar op eigen kosten, net zoals een nieuwe vriend, de medische student Irénée Van der Ghinst⁽⁵⁾. Onder invloed van Van der Ghinst sloot hij zich

aan bij de studentenvereniging Ter Waarheid, een linkse afscheuring van het antiklerikale 't Zal wel gaan, dat zij burgerlijke gematigdheid en politiek conformisme verweten. Onder impuls van Julius Mac Leod wilde de nieuwe vereniging een Vlaamse koers varen. Daar kwam George in contact met Hendrik De Man die in 1905 samen met Oscar De Gruyter de nieuwe socialistische studentenbeweging had opgericht, na een mislukte poging om dierkunde en fysica te studeren aan de ULB. De Man had onder meer veel tijd gestoken in de Socialistische Jonge Wachten in Antwerpen. Zijn vader stuurde hem naar de universiteit van Gent omdat die de naam had veel strenger te zijn. De Man vatte er de studie van burgerlijk ingenieur aan.

Alle vormen van non-conformisme waren in Ter Waarheid vertegenwoordigd, van het vurigste Vlaamse nationalisme tot het meest apolitieke anarchisme. De Man was de enige marxist in de groep. Bij de studenten zaten een aantal overtuigde aanhangers van de Vlaamse beweging: niet alleen de gebroeders De Gruyter, maar ook de gebroeders Van Roy, Paul Kenis en de gebroeders Picard, die eveneens tot de oprichters behoorden. Een debat met Anseele in Ons Huis over de vervlaamsing van de Gentse universiteit bracht de studenten voor het eerst in contact met de arbeidersbeweging. Het was daar dat de kwalificatie 'biefstukkenpolitiek' voor de politiek van de Gentse socialisten de lucht werd ingestuurd door iemand van de toehoorders. Alhoewel Anseele slechts schoorvoetend een fluctuerend standpunt innam ten aanzien van de Vlaamse Beweging en de oprichting van een Vlaamse hogeschool kon hij in eigen partij niet voorbijgaan aan de constructieve voorstellen van de groep studenten en universitair personeel. De jonge intellectuelen zouden het algemeen enkelvoudig stemrecht en de arbeiderseisen verdedigen en uit

Mabel en George Sarton in hun tuin (Uit E.M. Sarton, Letters to May, 1986)

de bus van de socialisten kwam de belofte stelling te nemen voor een trapsgewijze vervlaamsing van de universiteit. Het debat zette Anseele ertoe aan een definitieve stap in die richting te nemen. Kort daarop ondertekende hij het wetsvoorstel dat pas veel later werkelijkheid zou worden⁽⁶⁾.

Toen brak in juni 1905 een langdurige staking van de Gentse katoenarbeiders uit voor een vermindering van arbeidsuren (van 66 ½ uur per week tot 63 uur zonder loonsvermindering). Na drie volle maanden strijd behaalden de stakers de overwinning op de stijfhoofdigheid van de fabrikanten⁽⁷⁾. Op een meeting van Edward Anseele in de Minardschouwburg werd Sarton in het Frans aangesproken door de man die naast hem zat. Het was het begin van een levenslange vriendschap met de dichter en filosoof Raymond Limbosch, zoon van een zeer gegoede Brusselse familie⁽⁸⁾. Limbosch was begonnen als ingenieurstudent aan de ULB, had vervolgens landbouwkunde gestudeerd aan de 'Ecole d'Agriculture' in Montargis (Fr.) en wilde zijn anarchistische levensopvatting omzetten in de praktijk. Hij werkte als tuinier bij een bloemist in Ledeberg. Tussen de socialist en de anarchist ontspoon zich een gesprek over dicht-

kunst.

Tijdens de katoenstaking richtten de socialistische studenten onder leiding van Hendrik De Man en George Sarton lessen in 'ter geestelijke ontwikkeling' van de stakers. In het Middencomitee van de Gentse socialistische partij werd een commissie opgericht om de voordrachten-cyclus uit te breiden⁽⁹⁾. Daarop vertrok De Man naar Duitsland en vernemen wij voorlopig niet veel meer over de groep Ter Waarheid⁽¹⁰⁾. Sarton had nog maar weinig contact met De Man. Hij ontmoette hem nog wel eens, bijvoorbeeld toen hij in 1910 kwam spreken voor de heropgerichte algemene socialistische studentenvereniging (zie verder in de tekst) en in 1934; toen kwam hij onder de indruk van De Mans rigoureuze levenswijze⁽¹¹⁾.

Reiner Leven en de "pré-garçonnes van de Jugendstil"

Het jaar daarop bracht Sarton een groep idealistische jongeren bijeen, wellicht naar het voorbeeld van de Nederlandse Rein Leven-beweging. Opgericht in Nederland rond de eeuwwisseling had deze beweging duidelijk stelling

genomen tegen het neomalthusianisme en vond ze haar inspiratie in de christen-anarchistische opvattingen van de Russische schrijver en filosoof Leo Tolstoï. Rein Leven wilde breken met het kerkelijke dogmatisme en strijden tegen onwetendheid, prostitutie en ontucht; volgens de beweging werkte het neomalthusianisme eerder prostitutie en ontucht in de hand. Het begrip 'rein leven' sloeg op een nieuwe seksuele moraal, en schreef een grotere openheid ten aanzien van seksualiteit, eerbied voor een vrije verhouding zonder huwelijk en seksuele opvoeding in haar programma. Seksuele betrekkingen waren alleen toegelaten tussen heteroseksuele koppels als voortplanting mogelijk was en liefde aanwezig. Het leven van een (echt)paar mocht niet beheerst worden door zinnelijke neigingen. Alleen morele onthouding werd toegelaten als middel tot geboortebepanking⁽¹²⁾. De Gentse Reiner Leven-groep vergaderde in een geheelonthouderslokaal 'Café de tempérance' in de Bagattenstraat. Met de leuze "Pour être fort sois pur" wilden zij het zedelijke peil van de studenten verbeteren en hen afraden prostitutees te bezoeken⁽¹³⁾. Zij organiseerden voordrachten waarvoor zij enkele professoren konden interesseren. Naast Sarton, Limbosch en Van der Ghinst waren ook nog lid de kunstschilders Gérard Ceunis (1885-1964) en Robert Aerens (1883-1969).

Op 25 oktober 1905 gaf Reiner Leven een manifest met zijn doelstellingen uit. Dit lokte een felle reactie uit van Auguste Van Langendonck, toen leraar aan het Sint Jan Berchmanscollege te Antwerpen. Van Langendonck ging tekeer tegen de voordrachten die "préconiseraient des extravagances telles qu'on se verrait bien forcé de lui dénier tout caractère moral".

Zijn woede was vooral gericht tegen het propageren van de 'union libre'. Hij ging niet zo ver de leden van Reiner Leven als amoralisten te bestempelen maar vond hun opvatting van wat

'rein' was veel te beperkt. Men zou eerder kunnen spreken van een individuele reinheid, een reinheid die "des fautes solitaires" en tegenna-tuurlijke seksuele handelingen ("des fautes contre nature") verbood omdat die schadelijk waren voor de gezondheid en de individuele schoonheid "tout en étant partisans de l'union libre". En dat ging niet meer, vond Van Langendonck. De vrije liefde gedogen kon alleen maar leiden tot een ontwrichting van de sociale orde. Vervolgens gaf hij een staaltje van jezuïtische redenering weg om de collegeleerlingen ervan te overtuigen dat 'wij' (de katholieken) de morele verplichting toelaten waar de stichters van Reiner Leven ze verloochenen⁽¹⁴⁾.

Het Vierde Manifest van Reiner Leven, van de hand van George Sarton, gaat over de acht-urendag en over een uitgave van het 'Institut de sociologie Solvay' (in de reeks Actualités) "un excellent petit livre" dat volgens de auteur de eerste wetenschappelijke argumentatie bevat voor de arbeidstijdverkorting. Sarton nam de productivistische argumentatie over omdat die beantwoordde aan de doelstelling van Reiner Leven: tussen verschillende oplossingen deze zoeken die aan de menselijke activiteit het hoogste rendement verzekert en de factoren onderscheiden die de productiviteit van de groepen en de individuen wijzigen door het opsporen van middelen om die productiviteit op een rationele wijze op te voeren⁽¹⁵⁾. Sarton had de tekst van het Vierde Manifest eerst voorgelegd aan Emile Waxweiler: "J'insiste surtout sur les arguments productivistes et Waxweiler m'a dit que j'avais été un des premiers en Belgique à comprendre dans toute leur étendue les arguments productivistes de Waxweiler et Solvay", schreef hij aan Irénée van der Ghinst⁽¹⁶⁾.

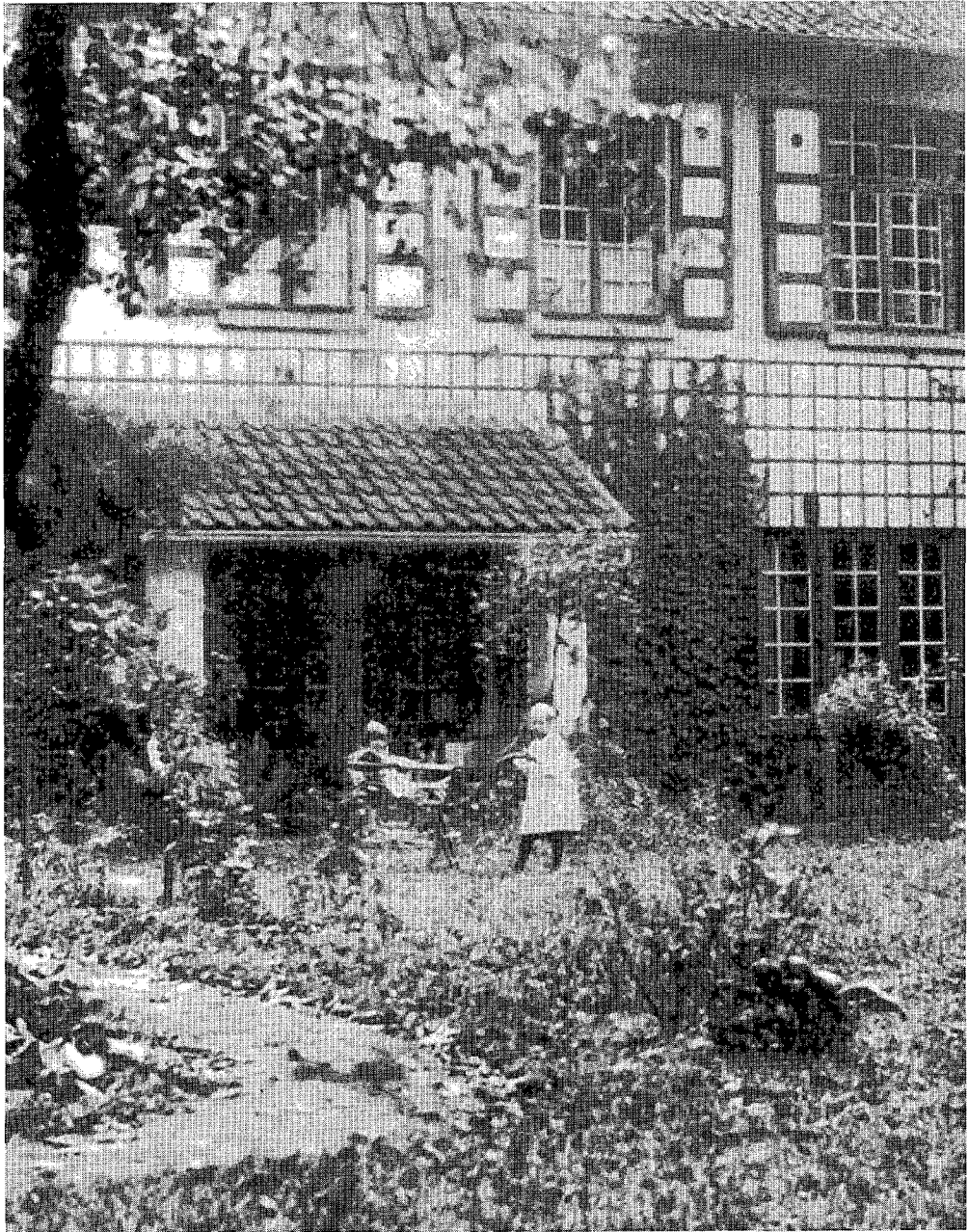
Sarton ging nu meer op in de studie van de socialistische doctrine dan in praktische pogingen om de arbeiders te 'verbeteren': "Il y a quel-

ques années j'essayais de faire du socialisme pratique, je tâchais de me lier avec des ouvriers, de connaître leur vie, de me faire aimer d'eux. Maintenant, je ne m'occupe plus du tout (directement) des ouvriers, peut-être plusieurs d'entre eux ici à Gand, se disent que je suis devenu aristo [...]. Je ne m'en soucie guère. Et cependant en réalité, je suis devenu beaucoup plus révolutionnaire qu'alors, j'ai pénétré d'avantage l'esprit, le coeur de la doctrine" meldde hij aan Raymond Limbosch⁽¹⁷⁾.

Langs Reiner Leven maakte George Sarton op zijn tweeëntwintigste kennis met Eleanor Mabel Elwes (1878-1950). De familie Elwes was afkomstig van Suffolk. Mabels vader was een van de eerste Fabians en bevriend met Sidney en Beatrice Webb. Gervase Elwes verbleef als burgerlijk ingenieur veel in het buitenland. Hij ontwierp onder meer de bruggen voor een van de eerste spoorwegen in de Himalaya. Zijn echtgenote, die trouwens niet Mabels moeder was, vergezelde hem op die verre reizen. Het meisje werd op het platteland in Wales ondergebracht bij kleine boeren of zij werd op kostschool geplaatst. Zo kwam Mabel als tiener in Gent terecht in het Institut Charles de Kerchove om er Frans te leren.

Toen Gervase Elwes geruïneerd werd door een slechte investering in de mijnen van Rhodesië, deed Mabel kunststudies in Londen. Op haar negentiende moest zij werk zoeken en zij vond een slecht betaald baantje van opzichtster in haar vroegere Gentse school. Zij geraakte er bevriend met een van de rumoerigste leerlingen van het Institut, Céline Dangotte. Moeder Cécile Dangotte leidde de in Gent zeer bekende zaak, de Maison Dangotte - de mooiste winkel van Gent op de hoek van de Zonnestraat en de Korte Meer - een firma die zich specialiseerde in moderne binnenhuisinrichting, meubels en stoffen in art nouveau-stijl. Zij nam Mabel op in het huisgezin en leerde haar het vak.

Mabel en Céline behoorden tot een groep jonge ondernemende vrouwen, De Flinken (Les Courageuses), die ingingen op een advertentie van Reiner Leven. De Flinken was een gemengde groep van werkende vrouwen en studentinnen, een literaire en artistieke kring van jonge feministen, die elkaar aanspraken met de voor naam en vonden dat gehuwde vrouwen moesten blijven werken om zichzelf te kunnen onderhouden. Vera Tordeur (Elsene 1884-Watermaal-Bosvoorde 1970), de eerste studente in wis- en natuurkunde aan de RUG, was lid van Reiner Leven. Het was aan haar dat George Sarton vroeg om als vrouwelijke propagandiste te figureren. Zij studeerde af in 1907 en huwde met de ingenieur François Bouny, leraar aan de 'Ecole des Mines'. Zij vestigden zich in Mons waar Vera les gaf aan het meisjesatheneum. Later werd zij prefect van het Atheneum van Brussel. Ook de Gentse bediende Melanie Lorein (1886-1979) was lid van de groep. Zij behaalde een licentie lichamelijke opvoeding in 1912 en huwde met de ingenieur Victor Alter. George Sarton was een tijdje op haar verliefd. Voorts was er de kleuteronderwijzeres Maria Augusta De Taeye (Gent, 1885-1976) die in 1912-1913 een eerste kandidatuur lichamelijke opvoeding aanving, na haar huwelijk met Michel Thiery (1877-1950) in 1911. Zij had haar toekomstige ontmoet in de lagere school van de Geitstraat waar hij toen onderwijzer was en zij kleuteronderwijzeres. Op 2 september 1912 werd hun eerste zoon Herman geboren, die faam verwierf als schrijver en filmcriticus onder het pseudoniem Johan Daisne. Vader Thiery zag in 1922 één van zijn jeugdromen verwezenlijkt, de oprichting van het Stedelijk Schoolmuseum in Gent, waar generaties stadskinderen op een aanschouwelijke manier over de natuur en de dieren leerden. Augusta De Taeye werd later inspectrice van het rijksonderwijs. In de winkel van Dangotte hebben

*Het ouderlijk huis in Wondelgem. May zit in de kinderwagen
(Uit M. Sarton, I Knew a Phoenix, 1995)*

Augusta De Taeye en Mabel Elwes elkaar ontmoet en zij bleven vriendinnen voor het leven⁽¹⁸⁾.

De secretaresse van de firma Dangotte, Marie Pattyn, was de wervende factor voor De Flinken. Door haar toedoen waren Céline Dangotte en Mabel Elwes er lid van geworden. Ook Lisbeth Verwest (1858-1920) is lid geweest van Reiner Leven; zij huwde met de kunstschilder Robert Aerens. Zij komt voor als tante Tantelle in Johan Daisnes evocatie van die periode in de roman *Lago Maggiore*⁽¹⁹⁾. De kleine Herman had tijdens de Eerste Wereldoorlog enkele maanden gelogeed bij Lisbeth Verwest in Afsnee voor de 'gezonde lucht'. Zij was vroeger naaister geweest en was lid geworden van Reiner Leven in "*de tijd toen modern iets heel fris en zindelijks betekende en de pré-garçonnes van de Jugendstil zich aansloten bij Reiner Leven*"⁽²⁰⁾. Lisbeth boetseerde en weefde in het atelier van haar echtgenoot Robert die naar Londen was gevlucht waar hij onder meer met Isidoor Opsomer opdrachten voor de Belgische regering in ballingschap uitvoerde. Zij stierf jong aan tbc. De jonge vrouwen trokken 's zondags met de rugzak de natuur in, kwamen bijeen om voordrachten bij te wonen en te discussiëren over kunst en het leven in het algemeen. Door de toetreding van De Flinken tot Reiner Leven ontstond in het artistieke en sociale ferment van Gent na de eeuwwisseling een groep van jonge mensen - voor het merendeel afkomstig uit de burgerij en de kleine middenstand - die zich socialist noemden, vegetarisch leefden en geheelonthouders en voorstanders van de vrouwenemancipatie waren. Zij lazen Morris, Ruskin, Ibsen, Maeterlinck, Verhaeren; zij maakten wandeltochten en in lange brieven aan elkaar zetten zij de discussies voort tussen de bijeenkomsten in. Zij trachtten een brug te leggen tussen intellectuelen en arbeiders en arbeidsters. Professor Hoffman kwam er spreken

over vegetarisch leven, Céline Dangotte hield een voordracht over Fitzgeralds vertaling van Omar Khayyan, George Sarton had het over arbeidersuniversiteiten en Mabel Elwes over de prerafaëlieten.

Tussen George en Mabel ontwikkelde zich een verhouding die op zijn zachtst gezegd moeilijk verliep. Was er niet alleen het feit dat George er niets voor voelde om te trouwen en een vrouw te onderhouden en dat Mabel, die toen al achtentwintig was, haar carrière verder wilde uitbouwen en onafhankelijk zijn. Maar ook, hoezeer zij zich ook op geestelijk en kunstzinnig gebied verwant voelden, er was weinig overeenkomst op seksueel gebied. Mabel was bang voor seks en het lichamelijke, terwijl George een nogal sterke libido had. Zij kwelden elkaar met lange brieven over hun tegenstrijdige gevoelens. Tussen 1906 en 1909 schreven zij elkaar meer dan dat zij elkaar zagen. Vanuit Engeland schreef zij hem nochtans dat zij hem begon te vertrouwen "*My friend, do you know you are one of the only men I know, with whom I have no feeling of distrust any longer?*"⁽²¹⁾ Uiteindelijk bezorgde de toestand Mabel een depressie. Zij gaf het miniatuurschilderen op en trok naar Zürich om er aan de 'Kunstgewerbeschule' boekbinden te leren.

In datzelfde jaar 1909 publiceerde George onder het pseudoniem Dominique de Bray een boek dat meer had van een morele verhandeling dan van een roman. Een jonge man uit de goeude stand legt erin uit waarom hij breekt met het burgerlijke hypocriete milieu en wil meewerken aan de verheffing van de 'eerlijke arbeider' en de verbetering van de wereld in het algemeen⁽²²⁾.

Sarton werd ook weer actief in het studentenmilieu. In maart 1910 werd de algemene socialistische studentenvereniging heropgericht met medewerking van Russische, Bulgaarse en Griekse studenten. Sarton werd voorzit-

ter. In juni 1910 hield hij er aan de zijde van Edward Anseele en Gust Debunne een voordracht. De socialistische partij stemde er opnieuw mee in dat de studenten een reeks conferenties zouden inrichten. Deze waren mede in het Frans, waardoor het vroegere doel van vorming voor arbeiders werd voorbijgeschoten. De groep hoorde onder meer een uiteenzetting van Emile Vinck over de "*procréation consciente*". De strekking van die voordracht kan men ongeveer gissen uit een brochure van Vinck, die een antwoord was op een pastorale brief van kardinaal Mercier. Vinck verweet de katholieke Kerk als enig middel tot geboortebeperving strenge onthouding aan te bevelen. Die doctrine leidde fataal naar "*enerzijds onnatuurlijke zeden, anderzijds naar echtelijke ontrouw*". Het moderne concept van de seksuele moraal, dat Vinck vervolgens uiteenzette, ging nauwelijks een stap verder: het (echt)paar moest zich laten leiden door morele verantwoordelijkheid. Daarmee kwam Vinck aan de opvattingen van Reiner Leven tegemoet. Veel meer uitleg over het hoe van de zaak werd niet gegeven; de geliefden moesten inspiratie zoeken in de 'Wetenschap'. Vrije liefde was geen probleem, maar alleen als er echt van liefde sprake was. Voorts kwam De Man er spreken over de socialistische arbeidersbeweging als massabeweging.

De socialistische studentenkring had, rekening houdend met een totaal van maar enkele honderden studenten in Gent, een redelijke aanhang. In de jaren 1911-1912 werd door veertig leden een bijdrage betaald. Bij speciale gelegenheden als manifestaties en verkiezingen konden wel een tweehonderd leden en sympathisanten opdagen die de Marseillaise en de Internationale zongen en revolutionaire slogans scandeerden⁽²³⁾.

George had ondertussen veel laboratoriumonderzoek verricht en heel wat wetenschappelijk

werk verzet. In 1908 behaalde hij de gouden medaille van de 'Concours universitaire 1906-1908' voor een puur wetenschappelijke bijdrage over chemische analyse, en de zilveren lau-riertak van de Stad Gent voor zijn werk. In de loop van zijn onderzoek raakte hij door de lectuur van Comte, Tannery en Poincaré geïnteresseerd in de geschiedenis en de wetenschapsfilosofie. Zijn doctoraalscriptie was een filosofisch-wetenschappelijke studie over de principes van de mechanica van Newton.

Ondertussen kwam er ook een doorbraak in zijn verhouding met Mabel Elwes. Een gezamenlijke vriendin, Madeleine van Thorenburg - dochter van rijke wijnhandelaars en een reeds bekende beeldhouwster met wie Mabel nog lessen in tekenen naar het levend model had gevolgd aan de Gentse Kunstacademie - bracht George en Mabel na een jaar scheiding opnieuw samen. Ook Céline Dangotte hielp een handje mee aan de definitieve toenadering. Toen George in mei 1911 magna cum laude het doctoraat in de fysica en de wiskunde behaalde, trouwde hij Mabel op 21 juni in het stadhuis van Gent.

De leden van Reiner Leven brachten duidelijk het principe van de vrije verbintenis niet erg in praktijk. Céline Dangotte en Raymond Limbosch waten gehuwd in 1909 en Augusta De Taeye en Michel Thiery traden op 19 augustus 1911 in het huwelijk.

George en May zochten in Wondelgem de huiselijkheid die geen van beiden in hun jeugd gekend hadden. Zij hadden een huis gekocht dankzij de verkoop van de in Gent legendarische wijnkelder van de intussen overleden Alfred Sarton. George stortte zich onmiddellijk op de verwezenlijking van een grote droom, de oprichting van een internationaal tijdschrift over de geschiedenis van de wetenschap, dat hij ISIS doopte. Hij gaf het geheel op eigen kosten uit, daarbij enkel geholpen door wat Mabel verdien-

de. Het verscheen vanaf 1912 tot aan het uitbreken van de oorlog. Tegelijk begon hij aantekeningen te maken voor zijn levenswerk, de *Introduction to the History of Science*. Hij had als levensdoel gekozen van de geschiedenis van de wetenschap een eigen discipline te maken. Hij sloot zich op in zijn studeerkamer en werd "the crusader for a holy war - the war to convince the universities and the academies that the history of sciences must be treated as a separate discipline"⁽²⁴⁾. Daar begon hij te werken aan de ontwikkeling van zijn neohumanistische visie. De geschiedenis van de wetenschap moest de link leggen tussen wetenschap en humanisme en zo de kloof tussen exacte en humane wetenschappen overbruggen en bijdragen tot de humanisering van techniek en industrie. De politieke opties uit zijn studentenperiode hadden invloed op zijn concept. Hij verwierp het predikaat van het dialectisch materialisme als zou geschiedenis alleen in functie van economische en sociale criteria kunnen bedreven worden. Wetenschapsgeschiedenis was een veel beter middel om de maatschappij te bestuderen. Want was iedere goede wetenschapshistoricus niet ipso facto een historicus van de maatschappij, een sociale historicus? In tegenstelling tot de dialectische materialisten die stelden dat elke geschiedenis noodzakelijk een geschiedenis van de massa is, maakte hij een onderscheid tussen twee soorten geschiedenis: de politieke geschiedenis die over de massa spreekt en de intellectuele geschiedenis enkel over individuen. De Reiner Leven-periode heeft veel invloed gehad op de intellectuele vorming van Sarton en is bepalend geweest voor zijn neohumanistische doctrine door zijn contacten met literatoren, geleerden en kunstenaars. Later wees Leo Apostel op de bevruchtende invloed van Sartons jeugdijaren en het socialisme: "Sartons die overtuigd socialist was, de eenheid der wetenschappen zocht in de ontwikkeling van haar

geschiedenis is een typische exponent van het samenkomen van de drie richtlijnen, zijnde de sociologie, evolutie en socialisme"⁽²⁵⁾.

Sarton was niet van plan te gaan werken om een gezin te onderhouden. Mabel moest het zien te rooien met het weinige inkomen dat zij hadden van haar designwerk⁽²⁶⁾. Ze kon door haar wankelende gezondheid nooit echt doorwerken. Zij leed aan allerlei psychosomatische kwalen: hevige aanvallen van migraine, nervositeit en hartkloppingen. Wegens die eeuwige zwakke gezondheid wilde het echtpaar geen kinderen, maar de 'moral restraint' bleek ontoereikend als geboortebeperkingsmiddel en May kondigde zich aan.

Eleanor Mary Sarton werd geboren op 3 mei 1912 en May genoemd, naar de maand van haar geboorte. Bij de Thiery's werd enkele maanden later, op 12 september, Herman geboren.

Later zou May haar vader beschrijven als egoïstisch, jongensachtig, onbekommerd over wereldse zaken. Zij koos lange tijd de zijde van haar moeder in de moeilijke maar toch liefdevolle verhouding tussen haar ouders. Zo deze niet ideaal was, nam dit niet weg dat de jeugdijaren in Gent later een idyllische periode bleken te zijn, zoals voor zoveel jonge mensen die hun wereld wreed gebroken zagen door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. May, die nochtans maar twee jaar oud was toen zij Wondelgem moesten verlaten, heeft altijd gedeeld in de nostalgie: "When they spoke of that world of their youth in Ghent, my parents always had the same look, tender, amused, and somewhat astonished as if it seemed even to them not quite believable, a little miraculous perhaps, and also a little absurd"⁽²⁷⁾.

Maria De Taeye met haar echtgenoot Michel Thiery en hun oudste zoon Herman (Johan Daisne) in 1923 (Uit J. De Smet, De natuur als assepoester. Leven en werken van Michel Thiery, 1988)

Tussen twee werelden

Gelukkig was er Céline Dangotte, die sinds 1909 gehuwd was met Georges beste vriend, Raymond Limbosch. Zij woonden in de villa Le Pignon Rouge aan de rand van het Zoniënwoud in Sint-Genesius-Rode. Céline zorgde voor Mabel bij de geboorte van May en ving tijdens Mabels voortdurende inzinkingen het drukke en levendige kind op in haar eigen gezin.

Mabel werkte voor de firma 'Art Décoratif Céline Dangotte' (ADCD) in Brussel, op de Steenweg op Waterloo. Zij maakte naam in de firma met ontwerpen voor moderne meubels en kussenvertrekken, glaswerk en fel gekleurde overgordijnen. In 1914 ontwierp zij een borduurpatroon voor smaragdgroene overgordijnen die de firma zou inzenden voor het 'Salon de Bruxelles', waar voor de eerste maal een vitrine was voorbehouden aan de nieuwe 'art décoratif'-zaak. Het initiatief werd afgelast wegens de dreigende oorlog.

De diepe vriendschap tussen Mabel en Céline bleef bestaan, ook toen de Sartons na de onverwachte inval van het Duitse leger in augustus 1914 Wondelgem verlieten en langs Nederland naar Engeland vluchtten, waar zij een toevlucht vonden bij Mabels moeder in Ipswich. George was een tijdje in dienst bij het British War Office.

Na de oorlog kwamen zij regelmatig terug naar België. Het huis in Wondelgem stond er nog, maar was helemaal geplunderd. Het werd verkocht aan de lokale koster, die het wou afbreken en de grond in kleine loten verkavelen. Een deeltje van de cottage bestaat echter nog, bijna helemaal verborgen achter de façade van een houthandel in de Botestraat⁽²⁸⁾.

In april 1915 vertrok het gezin zonder enig inkomen en vooruitzichten naar de Verenigde Staten waar het door vrienden werd opgevangen. Zij vonden daarna een onderkomen in

Yonkers, het huis van de chemicus en uitvinder Leo Hendrik Baekeland die gehuwd was met Céline Swarts (een zuster van Sartons professor Swarts). George vond vrij vlug een tijdelijke job als lesgever in een zomercursus van de 'University of Illinois' en werk aan de 'George Washington University' in Washington. Hij wist er zijn idealisme over de geschiedenis van de wetenschap over te brengen op de wiskundige Robert Simpson Woodward, voorzitter van het rijke Carnegie-instituut in Washington. Hij had geen officiële standing aan de universiteit; alleen via een mondelinge overeenkomst met de voorzitter gaf hij, in ruil voor een 'study' in Harvards grote 'Widener Library', een halftijdse cursus in de geschiedenis van de wetenschap. De eerste jaren in de Verenigde Staten waren lastig maar daarna kon hij zich zonder al te veel financiële moeilijkheden aan zijn studie wijden. Zijn enige inkomen bestond uit het fellowship van het Carnegie-instituut. In 1920 werd hij lid van de staf en pas in 1940 kreeg hij een voltijds professoraat. Sarton bracht het grootste deel van zijn dagen door in die studeerkamer en zoals Roger Calcoen het zo treffend uitdrukt: "*Voortaan werd hij betaald door een instelling die weinig van hem zag en werkte hij voor een universiteit die hem niet betaalde*"⁽²⁹⁾. In de glazen deur van de Widener 189 is de inscriptie ISIS aangebracht, de titel van het tijdschrift dat Sarton gedurende veertig jaar uitgaf. Daar kwam iedere dag een stapel boeken, tijdschriften en correspondentie van onderzoekers aan en daar bereidde hij de bundeling van vier van zijn lezingencycli voor. Zijn monumentale vijfdelige werk *An Introduction to the History of Science* is nooit verder geraakt dan de 14e eeuw. Toen hij op rust ging publiceerde hij nog vier boeken, een bundeling van zijn lezingencycli aan verscheidene Amerikaanse universiteiten en hij werkte aan twee dikke volumes over de Griekse en de hellenistische wetenschap.

George Sarton leefde stipt volgens het uurwerk. Om vier in de namiddag verliet hij de Widener met twee dikke tassen vol boeken en teksten. Na een thee-uurtje met Mabel, verdween hij in de hogere regionen van het huis, las gedurende een half uurtje Arabisch, Grieks en Latijn en luisterde daarna een uur naar grammofoonplaten⁽³⁰⁾.

Na twintig jaar Harvard gaf de nieuwe voorzitter Donant hem een echt professoraat en werd hij doctor honoris causa.

Mabel van haar kant bleef, ondanks haar vele ziek zijn, niet bij de pakken zitten. Zij bleef actief in de designsector, waardoor het magere inkomen van het gezin werd aangevuld.

Toen de Sartons zich in 1916 na hun vluchtelingenbestaan eerst in Washington vestigden, mislukte een poging om er een zaak op te bouwen voor de verkoop van goedkope moderne meubels, omdat hun medewerkster een zwarte was. Daarna, in Cambridge (Mass.), gaf Mabel les in toegepaste kunst aan de 'Shady Hill School', een coöperatieve openluchtschool, waar de ouders deelnamen aan het leerproces. Mabel stichtte met Margaret Gillespie als businesspartner, ook weer in Washington, de firma Belgart waarvoor zij jurken creëerde in een gedurfde mengeling van katoenen, wollen en zijden weefsels en organdie voor avondjurken. Geborduurde, felgekleurde vogels en bloemen brachten er folklore-elementen in. Ze leerde er Amerikaanse vrouwen de ADCD-(Art Décoratif Céline Dangotte)borduurstijl. Tweemaal per jaar trok zij voor een tweetal weken naar Washington om er de lente- en herfstcollectie te ontwerpen en de borduursters op te leiden. De firma Belgart kreeg klandizie van groothandelszaken maar faalde door dit succes omdat ze in de depressiejaren de stijgende vraag niet kon financieren.

In de jaren '20 werkte Mabel ook nog voor 'Art Décoratif' in Brussel. In 1924 bracht May met

haar moeder heerlijke dagen in Parijs door, toen Mabel een gouden medaille won voor een geborduurd altaarkleed dat de firma tentoonde op de 'Exposition internationale des arts décoratifs', waaruit de term art deco ontstond. Tijdens Georges sabbatsjaar 1924-1925 logeerden Mabel en May bij de Limbosches terwijl George een kleine studio had gehuurd dicht bij de Koninklijke Bibliotheek om zo weinig mogelijk tijd te verliezen voor zijn opzoekingen.

Ook met andere Belgische jeugdvrienden werd het contact onderhouden, onder meer met de Thiery's. In 1924 kreeg het gezin Thiery er onverwachts een tweeling bij, de toekomstige dokters Leo en Michel Thiery, over wie Mabel in een van haar brieven schrijft als over "*mes fileuls*". Herman Thiery noemde Raymond Limbosch "*oncle*". Hij ontmoette May voor het eerst bij de Limbosches in de Pignon Rouge toen zij beiden zes jaar waren, "*voldoende echter voor een meisje opdat zij het eerst liefde zou opvatten*". May struint er rond in indianentooi. "*Ze had een zwarte gladde pony, fonkelende ogen en een beetje vooruitspringende tanden - op zijn Engels - die voortdurend in het kersenrood van haar lippen beten [...] de verrukkelijke poes!*" Zij zagen elkaar terug toen zij twaalf jaar waren tijdens een kerstverlof in de Pignon Rouge. Herman raakte verward door het jonge meisje dat "*het levensgeheim al kende*". Hij zag haar naakt in de badkamer "*met een kroezige schaduw tussen de rilwitte dijen*". Toen hij moest vertrekken huilde hij en zoende haar in de buurt van haar mond. Thuis zond hij haar zijn mooiste postzegels. Kalverliefde noemden wij dat toen. Daisne zag zijn eerste liefde nog eens terug toen hij aan de universiteit studeerde en May toneel volgde bij Eva Le Gallienne. "*Ze was op doorreis naar Venetië, dweepte met madonnabeeldjes en rook naar Engelse sigaretten en eau de cologne. Ik rook naar adolescentenzweet...*"⁽³¹⁾

George Sarton kreeg de Amerikaanse nationaliteit in 1924. May was aanwezig bij de herdenking op de Gentse universiteit van zijn 100e verjaardag in 1984, maar zelf bleef zij overwegend onbekend in België. Zij was toen te gast bij dokter Michel Thiery die haar rondleidde in de tentoonstelling gewijd aan Sartons werk, waarna zij een toespraak hield voor de verzamelde geleerde genodigden. Daaruit bleek dat zij haar vader vereerde als wetenschapper maar niet om zijn privéleven. De verhouding tussen vader en dochter was ronduit slecht te noemen, alhoewel hij toch dikwijls had bijgesproken toen May op zwart zaad zat.

De verhalen van Mabel over het egoïsme van haar echtgenoot en zijn onverschilligheid voor geld waren niet vreemd aan dit onbegrip. May schreef hem de ziektes en zelfs de uiteindelijke kanker van haar moeder toe. Zij vergaf hem niet dat hij de spirituele, vindingrijke en kunstzinnige vrouw zo dikwijls had gefnuikt in haar carrière. Er waren zeer zeker emotionele en materiële spanningen tussen de echtgenoten, die nochtans op politiek en cultureel gebied volkomen 'accordeerden'. Bovendien had Mabel de voorrang op scheppend gebied aan haar echtgenoot gelaten. Zij zag zichzelf als echtgenote van een groot geleerde en als moeder van een dichteres. Zij had andere belangstellingspunten. Naast haar decoratief werk beleefde zij veel plezier aan het onderhouden van de tuin en zij was een goede kok. Na Georges overlijden schreef May een prachtig gedicht over haar vader:

*"His stride, staccato vital,
His talk struck from pure metal
Simple as gold, and all his learning
Only to light a passions' burning.
So, beaming like a lesser god,
He bounced upon the earth he trod,
And people marvelled on the street
At this stout man's impetuous feet..."*

Met de publicatie van het boek *I Knew a Phoenix* begon de mythe, het imago dat May Sarton creëerde over haar ouders en haar leven: "A young person nurtured by extraordinary people cannot help being extraordinary herself"⁽³²⁾.

"No one's mother, no one's child"

Met die regel uit een van haar gedichten heeft May Sarton het wezenlijke kenmerk van haar leven weergegeven.

Als kind met een vlug ontvlambaar temperament zocht zij surrogaatmoeders in Mabels vriendinnen, bij wie zij steeds weer werd ondergebracht: Vera Bouny-Tordeur, de Zürichse Meta Boudry en vooral Céline Dangotte. De wereld van Céline in de *Pignon Rouge* was de enige continuïteit in het leven van het kind. In een van haar beste romans, *The Bridge of Years*, die zij voltooide in januari 1945, beschrijft zij de geschiedenis van een Belgisch gezin tussen de twee oorlogen in een harmonische mengeling van fictie en herinneringen. Melanie Duchesne, moeder van drie, is een actieve zakenvrouw die met optimisme en energie moedig het gezin en de zaak samenhoudt. Zij is de steun, de centrale figuur, dynamisch, edelmoedig en ondernemend. De echtgenoot Paul is een afzijdige, humeurige filosoof, die een oplossing zoekt voor de verschrikkelijke sociale en politieke problemen in de periode tussen de twee wereldoorlogen.

Het zoeken van Paul weerspiegelt de illusies, de onzekerheid, de hoop en de angst van de jaren '30. De dosering in de tegenstelling tussen de warme aardsheid van Melanie en het intellectualisme van Paul, tussen haar organisatietalent en zijn meditatief leven is perfect geloofwaardig. Het is de vrouw die het gezin steeds aanspoort tot doorzetten en uiteindelijk beslist over hun toekomst als de Duitsers België

Céline Dangotte, een surrogaatmoeder voor May (Uit M. Sarton, Endgame, 1992)

binnenvallen. Het is nog altijd een boeiend boek over mensen die worden geconfronteerd met een gewelddadig conflict en de keuzes die zij en de maatschappij daarbij maken.

Bij elk van haar regelmatige korte bezoeken aan België ging May Céline opzoeken: "For me, the Pignon Rouge still remained the perfect nest for a wild bird who migrated there for a few weeks each year". 'Mamie' was streng voor haar kinderen en had puriteinse opvattingen. Voor May was zij veel zachter. May vond het dan ook niet zo verwonderlijk dat Céline met zoveel gemak haar veelvuldige, passionele verliefdheden op vrouwen aanvaardde. Zij zocht er een verklaring voor in de diepe vriendschap tussen Céline en Mabel: "She had certainly loved my mother violently and possessively when they were young, and perhaps her indulgence sprang from that deep root"⁽³³⁾.

De roman werd geen schitterend succes in Amerika, vooral omdat Amerikanen geen belangstelling hadden voor Belgen. Marnix Gijzen echter, die in de naoorlogse jaren in de Verenigde Staten woonde, dacht er anders over: "Door hulde te brengen aan het uitnemend literair talent van May Sarton, hebben de Amerikaanse critici de aandacht gevestigd op de moedige en politieke houding der Belgen in het Europa na den eersten wereldoorlog"⁽³⁴⁾. En vader Sarton schreef fier aan zijn Belgische vrienden over de carrière van zijn enig kind. "Our daughter, May, is a poet and novelist [...]. I have asked her publisher to send you a copy of the latest novel 'The Bridge of Years', wherein she describes the spiritual development of a Belgian family between the two wars", schreef hij aan Andries Mac Leod. Toen Mabel in 1950 zwaar ziek werd schreef hij aan Michel Thierry: "May fait le ménage, me soigne, fait le jardinage avec passion - et trouve le temps de faire son travail d'écrivain! Pourtant elle est fatiguée et a des misères nerveuses qui m'attristent. Son nouveau roman a eu de bonnes criti-

ques - mais ne se vend que médiocrement. May a une position à Harvard University pour l'automne à Radcliffe College (pour femmes). Elle enseigne 'English' de première année"⁽³⁵⁾.

"Emotional facility"

May Sarton's eerste boek, *The Single Hound*, speelt zich eveneens af in België en, alhoewel het nu een klassieke roman wordt genoemd, vond het bij zijn verschijning niet veel bijval. In dit werk leidt May al het leidmotief van latere werken in, de muze die haar telkens weer inspireert en zowel een man als een vrouw kan zijn. May Sarton heeft veel tumultueuze, wispelturige en hevige relaties gehad. Zij werd gemakkelijk verliefd, wat zij toeschreef aan een weinig vaste honkplaats in haar jeugd. In *The Single Hound* verwerkt zij een romance met de Belgische Franstalige dichteres Marie Closset, die haar werk liet verschijnen onder het pseudoniem Jean Dominique. May had tijdens het sabbatsjaar 1924-1925 van haar vader met de kinderen Limbosch lessen gevolgd bij het 'Institut belge de culture française' in Ukkel. Het instituut vormde onderwijzeressen en regentesen. Het werd geleid door Jean Dominique samen met twee van de leraressen, haar hartsvriendin de auteur Blanche Rousseau en Marie Gaspar. Het drietal had zichzelf 'les hiboux' gedoopt. Het merkwaardige trio woonde al dertig jaar samen in een harmonieus en vrolijk wereldje. May was al vlug weg van de dichteres, maar de echte vriendschap met 'Jean-Do' ontspon zich pas rond 1936. *The Single Hound* behandelt het thema van de jonge dichter Mark, die twijfelt aan zijn talent, verliefd wordt op een getrouwde vrouw, en zijn definitieve weg naar de dichtkunst vindt door een zoektocht naar de mysterieuze Jean Latour, auteur van een bundel prachtige gedichten, die uit-

eindelijk een vrouw blijkt te zijn. De handeling speelt zich af in Brugge, op verzoek van Jean Dominique die een situering in Brussel als te herkenbaar vreesde. De beschrijving van Marks verhouding met zowel de oudere getrouwde vrouw als met de dichteres wordt zeer vaag en onuitgesproken gehouden, waardoor het boek onaf lijkt. Het boek roept de atmosfeer op van het schoolleven uit de jaren '20, toen geïnspireerde leraressen sommige leerlingen in vuur en vlam zetten. De 'peacocks', zoals May Sarton het trio had omgedoopt, zijn het prototype van de bevlogen lerare in letterkunde, van de meisjesachtige, vrolijke lerare in andere vakken en van de zorgzame, op wie de school en de huishouding drijven: oudere vrouwen zoals wij ze vandaag niet meer kennen, met veel tics en meisjesachtige 'inside jokes'. Het boek werd trouwens daarom afgekraakt door Virginia Woolf, die de grilligheid van oude dametjes haatte en alleen het tweede deel, de affaire met de getrouwde vrouw, goed vond. Later vond ook May zelf het boek oppervlakkig, omdat zij toen een rechtstreekse confrontatie met haar muze vermeden had. In werkelijkheid bleef een romantische vriendschap tussen de gesofistikeerde oude dichteres en May bestaan. Bij elk van haar overtochten naar België liep zij even langs bij de peacocks. Zij zag ze een voor een verdwijnen en bleef uren bij het sterfbed van Jean Dominique⁽³⁶⁾.

Eva Le Gallienne en Julian Huxley

Waar May Sarton voorheen nog haar weg in het leven zocht, vestigde zij zich met het verschijnen van de *The Single Hound* definitief als auteur. Zij heeft zich nooit politiek geëngageerd, alhoewel zij in de jaren '30, en voordien met de jonge Raymond Limbosch, in links radicale milieus verkeerde. In *The Single Hound* verwijt

de hoofdpersoon Mark zichzelf laksheid ten opzichte van de prangende politieke dilemma's van de jaren '30. Hij verkoos de dromerige wereld van de eenzame poëet: "*There is no doubt that many things are unresolved in my mind - the people of my generation are turning almost without exception (among my personal friends) to communism as the next necessary step in the advance of civilization. Much in my education and temperament is revolted by the idea, but there is no doubt - witness innumerable philosophers and thinkers - that we are going through a difficult period with economic maladjustment paramount*"⁽³⁷⁾. De jeugdvriendschappen van de Sartons, onder meer met de Limbosches, hebben onmiskenbaar een invloed gehad op May's contacten met vooruitstrevende culturele kringen.

Vooraleer zij ging begrijpen dat zij haar talent vooral in de poëzie en de literatuur het best kon ontwikkelen, had zij het gezocht in de toneelwereld. Toen zij achttien was trok zij naar New York om actrice te worden. Zij volgde de lessen aan de toneelschool van de 'Civic Repertory Theatre' van Eva Le Gallienne⁽³⁸⁾. Le Gallienne maakte haar directrice van de 'First Studio', de jongerenafdeling van de 'Civic Repertory Company'. May mocht al eens grote rollen vertolken, onder andere die van Ibsens *Hedda Gabler*, een stuk dat haar voor de eerste keer had doen dromen van een toneelcarrière.

Met Le Gallienne exploreerde zij het nachtleven in Parijs en ontmoette zij de culturele avantgarde. Le Galliennes opvattingen over de te brengen stukken vond zij weldra niet modern genoeg. Terug in de Verenigde Staten, stichtte May met de financiële hulp van enkele van haar vaders vrienden een eigen gezelschap, het 'Associated Arts Theatre'. De toneelstukken werden opgevoerd tegen een achtergrond zonder decor en in gewone kledij. Alhoewel zij zich uitsloofde kon May de jonge acteurs niet in de hand houden. Zij liepen naar andere ge-

zelschappen over. Zij vormde daarop een losse groep met een kleine kern van vaste spelers, die uitsluitend een repertorium bracht van moderne stukken van Europese auteurs. De raad van Eva Le Gallienne, om ook toegankelijke kaskrakers aan het geheel toe te voegen, sloeg zij in de wind. May wilde niet toegeven aan de smaak van het nog weinig gesofistikeerde Amerikaanse publiek. In het conservatieve Boston bracht zij een controversieel stuk over de zaak Sacco en Vanzetti. Niemand kwam opdagen. May zelf schreef de mislukking toe aan de economische depressie⁽³⁹⁾.

De flop zette May ertoe aan ernstig na te denken over haar verdere roeping. Het hernieuwde contact met Jean Dominique bracht haar waarschijnlijk tot het inzicht dat zij op literair gebied meer te bieden had. De poëzie en het literair creëren werden nu essentieel.

In april 1936 ontmoette May de Huxley's bij de Engelse wetenschapshistorici Charles en Dorothy Singer, collega's en vrienden van vader Sarton. De bioloog Julian Huxley was een leeftijdgenoot van George Sarton, en had meer dan een gewone belangstelling voor het probleem van de wereldvrede. Begin 1940 had Huxley tijdens een bezoek aan de Sartons verteld dat hij lid was van een vereniging die toen al bezig was met het voorbereiden van de voorwaarden voor een eerbare en broederlijke vrede tussen de naties. Hij was van plan naar België te gaan en contact op te nemen met Irénée Van der Ghinst om hem bij de zaak te betrekken⁽⁴⁰⁾. De eminente geleerde Julian Huxley maakte een diepe indruk op May en weldra was zij met de oudere man in een affaire verwickeld. Huxley werd prompt verliefd op May die niet weinig vereerd was met een verhouding met een man die in de kring van Bloomsbury verkeerde. De Huxley's organiseerden een party bij het verschijnen in 1937 van May's gedichtenbundel *Encounter in April*, opgedragen aan Jean Domi-

nique. May werd geïntroduceerd in de Engelse culturele high society, trok hele dagen op met Julian en zijn vrouw Juliette, ging met hem op reis tot zij genoeg begon te krijgen van de seks. Zij stelde Julian een spirituele verhouding voor, terwijl zij zelf afdreef naar een nieuwe relatie met een vrouw.

Na de Tweede Wereldoorlog ontmoette May Sarton de Huxley's in Amerika waar Julian, benoemd tot directeur-generaal van de Unesco, het doel van die vereniging kwam verduidelijken voor een bijeenkomst van de NAVO. Tijdens heel de periode met de Huxley's kwam de notie politiek engagement nauwelijks aan bod. Nochtans had May Sarton belangstelling voor het politieke wereldgebeuren waarbij haar sympathie uitging naar links. In haar 'journals' verwerkt zij herhaaldelijk notities over eigentijdse politieke gebeurtenissen die haar tegenstaan. In *Endgame* bijvoorbeeld was zij laaiend enthousiast over het bezoek van Nelson Mandela aan de States; zij reageerde heftig tegen de van honger stervende kinderen in Soedan, tegen de Iraanse inval in Koeweit⁽⁴¹⁾.

Engagement tegen wil en dank?

May Sarton heeft zich nooit geëngageerd in een beweging, ook niet in het feminisme. Nochtans zou het verschijnen van de roman *Mrs Stevens Hears the Mermaids Singing* haar in de vrouwen- en in de lesbische beweging beroemd maken. Betty Friedans polemiek *The Feminine Mystique* had het feminisme in de Verenigde Staten wakker geschud. May Sarton las het boek in februari 1963 en niet lang daarna zat zij te broeden op een roman "over all the wild parts in me"⁽⁴²⁾. De bom barstte met het autobiografische *Mrs Stevens* waarin zij nauwelijks verhult dat zij het over zichzelf heeft: een oudere bekende dichteres ontvangt het bezoek van twee

literatuurstudenten die haar willen interviewen over haar werk en leven. Mrs Stevens vertelt hun hoe ieder werk ontstond uit een diepe liefde, meestal op vrouwen, warme menselijke gedaanten die voor haar de betekenis van een muze hadden.

De roman kan beschouwd worden als een theorie van de dichtkunst in de vorm van fictie, maar ook als een sleutel tot May Sartons gedrevenheid.

Het boek kreeg veel aandacht in 1965, maar werd pas een voltreffer in de jaren '70 toen de opbloeiende feministische, mensenrechten- en homobewegingen het bewustzijn wakker schudden en overal in de Amerikaanse universiteiten vrouwenstudies als paddestoelen opschoten. May Sarton werd overal gevraagd als spreker, als gastprofessor, voor lezingen uit eigen werk en trok soms auditoria van duizend enthousiaste studenten en vrouwen.

De strenge kritiek van professor Carolyn Heilbrun dat May Sarton haar boeken te vlug schreef, met gebruik van de eerste de beste metaforen⁽⁴³⁾, deed niets af aan het succes dat May boekte bij gewone lezeressen, wellicht juist door het toegankelijke taalgebruik. Haar 'journals' die praktisch tot aan haar dood verschenen, werden verslonden⁽⁴⁴⁾. De lezeressen vonden steun bij het voorbeeld van een sterke onafhankelijke vrouw die vredig alleen leefde, die moedig streed tegen een ongeneeslijke ziekte; een imago dat in werkelijkheid in contradictie was met haar nood aan genegenheid, met haar eenzaamheid en isolement, omdat zij tot op late leeftijd geliefden verdreef met haar eisen en haar ontrouw.

- (1) R. CALCOEN, Wie was George Sarton. In: *Technologie*, 7(1984)3, pp. 67-72.
- (2) M. SARTON, *I Knew a Phoenix*, New York-London: Norton, 1955, p. 40.
- (3) Brief van E. Anseele aan G. Sarton, 10 februari 1901, met hoofding van De Vereenigde Weevers, Werkersfabriek, 239 Metsersstraat, UG-archief bio R.1, privébezit van Marc Demey.
- (4) Uittreksel uit het dagboek van G.S. in januari 1905. In: M. Sarton, *I Knew [...]*, p. 43.
- (5) *Gentsche Studentenalmanak* uitgegeven door het Taalminnende Studentengenootschap 't Zal wel gaan, 1906.
- (6) J. CRAEYBECKX, *Arbeidersbeweging en Vlaamsgezindheid voor de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 1978, Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, XL(1978)3, p. 8; M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN (red.), *Hendrik De Man, Autobiografie*, Antwerpen-Amsterdam, 1974, p. 114 (Hendrik De Man, Persoon en ideeën, I).
- (7) AVANTI, *Een terugblik*, pp. 272-277.
- (8) Raymond Limbosch (1884-1953) was een zoon uit een haute-couturezaak in Brussel aan de Lequimelaan waar zijn moeder onder meer uitzetten voor adellijke dames ontwierp.
- (9) Verslagboek van het Middencomitee van de BWP-Federatie Gent-Eeklo. Partijvergadering van 28 juni 1905 (Archief AMSAB); G. VANSCHOENBEEK, *De wortels van de sociaal-democratie III: De wereld van Vooruit*, p. 651 (doctoraalscriptie); M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *Hendrik De Man [...]*, pp. 115-116.
- (10) Mag niet verward worden met de uitgevers van het tijdschrift *Ter Waarheid* dat verscheen van april tot juli 1906, een blad van een van de BWP afgescheurde groep anarchisten in Gent, nl. De Vrije Socialisten.
- (11) Brief van G.S. aan Raymond Limbosch, 2 september 1934: *"J'ai eu le plaisir à revoir Henri De Man - que j'ai retrouvé tel que je l'avais connu il y a 15 ans. Il se garde en bonne santé grâce à de nombreux et vigoureux exercices physiques"*. In: P. VAN OYE, *George Sarton. De mens en zijn werk uit brieven aan vrienden en kennissen*, Brussel: Paleis der Academiën, 1965, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie, Klasse der Wetenschappen, 27(1965)82, pp. 63-64.
- (12) G. NABRINK, *Seksuele hervorming in Nederland: achtergronden en geschiedenis van de Nieuw-Malthusiaanse Bond (NMB) en de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming (NVSH), 1881-1971*, Nijmegen: Socialistische Uitgeverij, 1978, pp. 145-146 en p. 182.
- (13) *Gentsche Studentenalmanak* uitgegeven door het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal wel gaan, 1906-1907, p. 16.

- (14) A. VAN LANGENDONCK, 'Reiner Leven' (*Vivons plus purs*), Anvers, 1 mars 1906, (UG-archief bio R.L.2).
- (15) *La Journée de 8 heures*, Gand: Impr. A. Vandeweghe, 31 octobre 1906, UG-Archief, bio R.L.1, 15. De "excellent petit livre" was van de hand van L.G. FROMONT, *Une expérience industrielle de réduction de la journée de travail*, préface E. Mahaim, Bruxelles, 1906.
- (16) G.S. aan I. Van der Ghinst, 1907.
- (17) G.S. aan R.L., 11 augustus 1907. In: VAN OYE, *George Sarton [...]*, p. 49.
- (18) A.M. SIMON-VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, Gent, 1982; J. DESMET, *De natuur als assepoester. Leven en werken van Michel Thiery*, Brugge: Marc Van De Wiele, 1988.
- (19) L. & M. DE BACKER (red.), *Herdenkingstoonstelling, Johan Daisne 1912-1978*, Gent: Willemsfonds, 1980, pp. 18-19.
- (20) J. DAISNE, "Het verhaal van Tantelle. In memoriam Lisbeth Aerens-Verwest, Gent, 6 augustus 1886 - Afsnee, 2 december 1921". Uittreksel uit de roman in voorbereiding *Lago Maggiore*. In: *Handel en ambacht. Officieel tijdschrift van de Unie van de middenstand van het gewest Gent, VIII(1955)9*, pp. 393-396; J. DAISNE, *Lago Maggiore*, Brussel: Manteau, s.d., pp. 39-46.
- (21) M.S. aan G.S., 28 maart 1907. In: M. SARTON, *I Knew [...]*, p. 57.
- (22) D. de BRAY, *La chaîne d'or*, Bruxelles: La Société Nouvelle, 1909; M. Sarton, *I Knew [...]*, p. 48.
- (23) G. Sarton en ook De Man waren die mening toegedaan. E. VINCK, *Procréation consciente. Réponse à une lettre pastorale de Monseigneur Mercier*, Gand, 1909; BWP-arrondissementsfederatie Gent-Eeklo, Verslag Middencomiteit. Partijvergadering van 12 oktober 1910, Archief AMSAB; M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *Hendrik De Man [...]*, pp. 117-118; G. VANSCHOENBEEK, *De wortels [...]*, III, p. 652; M. SARTON, *A World of Light*, London: The Women's Press, 1996, p. 58.
- (24) M. SARTON, *A World [...]*, p. 28.
- (25) Interview met Leo Apostel door Karel Van Keymeulen, *Knack*, 10 oktober 1984, p. 30; H. ELKHADÉM, *George Sarton: ses années de formation et ses réalisations académiques à travers sa correspondance avec Irénée Van der Ghinst*, Bruxelles, 1985, Communications de l'Académie royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts de Belgique, Classe des Sciences, 47(1985)1, pp. 110-111.
- (26) Zij illustreerde o.m. een gedichtenbundel van R. LIMBOSCH, *Les bois d'oliviers*, s.l., Edward Joris, 1911; voor zijn eerste gedichtenbundel *L'Enclos* had zij het frontispice ontworpen.
- (27) M. SARTON, *I Knew [...]*, p. 39.
- (28) M. SARTON, *I Knew [...]*, pp. 82-83; P. JACOBS, 'Het geschonden paradijs'. In: *Standaard der letteren*, 15 augustus 1997, p. 8.
- (29) R. CALCOEN, "Wie was [...]", p. 70.
- (30) M. SARTON, *A World [...]*, pp. 29-33.
- (31) J. DAISNE, *De neusvleugel der muze. Een roman van de film*, Leuven: Boekengilde De Clauwaert, 1959, pp. 373-378.
- (32) PEETERS, *M. Sarton*, pp. 209, 213, 217, 225, 362.
- (33) M. SARTON, *A World [...]*, p. 74.
- (34) Zoek den mensch. Ann Somerhausen en May Sarton. In: *Nieuw Vlaamsch Tijdschrift*, I(1974), pp. 1217-1218.
- (35) G.S. aan Andries Mac Leod, 13 januari 1947. In: VAN OYE, *G. Sarton*, pp. 109-110; G.S. aan Michel Thiery, 25 juni 1950. In: VAN OYE, *G. Sarton*, pp. 74-75.
- (36) M. SARTON, *The Single Hound*, London: The Women's Press, 1996; PEETERS, *Sarton*, pp. 20-21, 31 e.v., 74, 99-100, 121-122, 193.
- (37) PEETERS, *Sarton*, p. 197.
- (38) Eva Le Galienne (1899-1991), Amerikaanse actrice van Engelse oorsprong, producer en directrice van het 'Civic Repertory Theatre' in New York, dat de reputatie had van het beste Amerikaanse toneelgezelschap.
- (39) M.S. aan Eva Le Gallienne, 17 februari 1928, pp. 10-11; M.S. aan Eliza Van Loon, 25 november 1931, pp. 52-54; M.S. aan Marie Closset, 27 december 1932, pp. 65-67 en 24 augustus 1934, pp. 81-83. In: *May Sarton. Selected Letters 1916-1954*, edited and introduced by Susan Sherman, London: The Women's Press, 1997.
- (40) ELKHADÉM, *Georges Sarton*, pp. 124-125.
- (41) M. SARTON, *Endgame: A Journal of the Seventy-Ninth Year*, London: The Women's Press, 1993, p. 48, pp. 120-121.
- (42) PEETERS, *Sarton*, pp. 243-247.
- (43) PEETERS, *Sarton*, pp. 257-259.
- (44) o.m. *Recovering* (1980), *Journal of a Solitude* (1985), *After the Stroke* (1988), *Endgame* (1992) en *Encore* (1993).